

Jezikoslovni pomenki *).

V domačih spisovih navadama sklanjamo možke samostavnike na —a po vzoru možkih imén na tihnik: starejšina, a, u itd. „Pokličí starejšina“, kar je napačno; vsej samostavnik oča, kateri se vsak den jezerokrat govori, natenko po vzoru riba, e, i, in nikoli ináči ne gré. Na pr.: „Včera sva z očoj v vrh hodila; sestra je óči povedala, da je pastir živino trpinčil“. Toisto opažuje Staroslovenec in drugi Slaveni, in Latin svoje možke imena na —a vsikdar po ženskih samostavnikih na —a sklanja: auriga, ae itd., tedaj: „Pozovi slugo jest“; „Natoči óči starejšini“.

Naš pokojni Kopitar je na str. 259 in 260 učil: Ako samostavnik in prilog ne sta v tojstoj povedi, tako da se poslednji na prvejši samo nanaša, pozabljuje priprosti Slovenec na razloček med živečimi in neživečimi samostavniki: „Slavko vidi lep kraj, jaz pa šče lepšega“, in je to rabo priporočal. Priprostemu Slovencu moramo take zablodke odpuščati, pisatelj pa je dolžen se jih ogibati toliko več, ker je to le naša posebnost brez razloga; staroslovenščina in druge sorodne narečja po o tem ničesar ne vedó. Dakle: „Slavko vidi lep kraj, jaz pa šče lepši“.

Teisti slavni rojak je Dalmatina in Bohoriča dolžil nemškutarjenja zavoljo zaimenne rabe „je“ v 4. sklonu srednjega spola. Dalmatin je namreč v II. Moz. bukvh II. 9.: „Accipe puerum istum et nutri mihi“ takole prestavil: „Vzemi tole dete, ino je meni doji“. To nikdar ni bilo po nemškem, ker ináči bi jo staroslovenski prestavljavci neštevilkokrat bili po nemškem zakročili, dasiravno jih je večina naič nemščine ne poznala, temoč po gerških in latinskih klasikih prevajala. Po takem bi jo Kuzmič tudi bil krivo zarobil piše: „Sejač je šo sejat semen svoje, igda bi se jao, ništero je spadnolo kre poti, i zaklačeno je, i ftice so je pozobale“. — „I drugo je spadnolo med trnje (sic.), i vkup zraščeno trnje zadavilo je nje“. Te bi pohorski bevač tudi krivo rabil je, rekši: „Bog jim je plati“. To je pravi 4. sklon srednjega spola od zaimena ji, ja, je, 2. sklon jega, je, jega itd. Mi smo le pozabili to obliko in zato si ga posojevali. Naše slovnice so grešile učeče: on, ona, ono, 2. sklon jega itd. do primerjajoče Miklosičeve, ktera ima dosledni vzor ji, ja, je, 2. sklon jega itd. Tedaj lepo slovenski: „Mesto je pogorelo in bivavci so je zapustili“; „Platno smo dobili in Milica je beli“. Da je Kopitar pozneje soznávši se s staroslovenščinoj slovnico pisal, bi gotovo drugači bil o tem sodil.

Lepo bi bilo naj-u v vevniku slovo dati, konči v boljših spisih, in se pravilne oblike lotiti, ktero šče nam narodni govor ponuja in Miklosičeva slovnica učí. Pobožen Slovenec te pozdravlja: „Hvaljen bodi J. K.“, „Bog daj srečo“, „Bog plati“, „Sveti se tvoje ime“ ali „posvečeno bodi tvoje ime“ itd. V Gunduličevem „Osmanu“ tudi na te oblike gostoma zadavljaš.

Poidoč tudi omenim, da ako hočemo svoje imena po slovenski pisati, smo dolžni vsele priimek na prvem mestu v prisvojivni prilog spremenjati, zapostavljati pa krstno ime, kakor narod govori in duh slovenski terja: „Zora“ od Grahovčevega Radoslava; Lackov Tonek lepo piše. Sekolovski.

O badnjaku.

Gospod Sterbenc in g. Volčič sta nam v „Novicah“ povedala, da na Dolenskem se je še ohranil badnjak. Gosp. Volčič je vardeval tudi pomen besede badnjak razložiti, vendar razlaga je proti pravilom slovenskega jezika. Badnjak pri nas naravnost pomenjuje „Holzblock“, „Holzklotz“, in ker za kurilo tega svetega ognja jemljejo badnjak, je tudi svečanost dobila po badnjaku ime.

Starim narodom ni bil samo v čast nebeški blisk in solnčni ogenj, temoč tudi kuhinski, kateri je na domačem

komenu gorel in ogreval. Ta ogenj so rabili tudi pri daritvah, zato velika čast, v kateri je bil. Stari Galli bolj v severu stanuvajoči so že 1. novembra ognju domačega ognjišča darovali. Pozimi so mirovali in po hišah se turali; bila je tedaj ta daritva tudi v znamenje mira, in to tudi izrazuje poznamlovanje tega ognja „samhtheine“ od sam h, mir. V Marsilji užigajo na sveti večer velik hrastov čok (Klotz) in ga z vinom in oljem škropijo. Hišni gospodar ima edini pravico čok užgati (Millin 3, 336). Imenujejo ta čok „caligneau“. Tudi pri starih Nemcih je bila ta šega. Grimm (deutsche Mitologie 594) navaja stare pisma, od leta 1184, v katerih od nekega farmeštra pisano stoji: „et arborem in nativitate Domini ad festivum ignem suum adducendam esse dicebat“. Pri Skandinavcih se velí ta badnjak Julblok; nam sorodni Letuvinci (Letti) imenujejo sveti večer blukku wakkar, blokov večer, Klotzabend. Od Serbov nam je že gosp. Volčič povedal.

Badnjak toraj pomenjuje čok, Block, Klotz, in ker je v uno dobo zimska solncostaja, po kateri se novo življenje v naturi odpira in solnce postarano se omlajuje, se je tedaj ogenj tudi brez dvombe zakuril v čast božanstvu, ktero je novo dobo odpiralo, — brez dvombe boginji Koledí v čast, ktero ženo indiški mitologi srednjega veka imenujejo „hčer solnca“ in „ženo Kršnovo“. Vendar bi jo jaz prej imel za boginjo prostora in časa, ker njeno ime Kalanda izrazuje: „tempus dans“, lat. calendae, v Dauphinéi chalendal = badnjak. Že na drugem mestu sem rekel, da v novoslovenščini še imamo cala = doba, in da Cala je iz kala. Davorin Terstenjak.

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Celja 25. marca. Minule dni je bila v tukajšni ces. kr. okrožni sodni glavna obravnava zoper veliko četo razbojniško. Bila je ta obravnava menda najobširnija izmed vseh dosedaj tukaj izpeljanih; kajti pred sodnijo — na klopéh zatožencov — je sedelo 21 hudodelnikov, med temi 4 ženske; poklicanih in zaslišanih prič je bilo 59, in terpela je obravnava celih 8 dni, namreč od 16. do 24. marca. Predmeti tote obširne obravnave so bile hudodelstva rópa, tatvine, podvladjivanja in udeležbe rópa, javne posilnosti in ubojstva.

Na klopéh zatožencov sedeči hudobneži so bili tisti tolovaji, od katerih se je od leta 1849 do 1853 veliko hudobij slišalo in ki strahovali so mnoge kraje po doljnem Štajarskem, okoli Brešc, Rogatca in Laškega, na Horvaškem in Krajnskem, in to do dóbe, da so padli pravici v pest. Preiskava teh zločincov in njih dopernešenih hudodjanj je bila začela se v Breščah pri bivši ces. kr. zborni sodni; nastavljena je pa bila pri tadajni ces. kralj. deželni sodni v Celji. Ker so hudobneži terdovratno tajili dopernešene hudodelstva, in ker je bilo število hudodelstev veliko in nekatere zlo zapletene, se je preiskovanje trajalo do leta 1853. Po sodniskem razsodu od 3. avgusta omenjenega leta sta bila dva hudodelnika v težko železje na vse žive dni obsojena, — eden na 20 let, drugi pa po razmeri njih udeležbe so obsojeni bili na več let v oestro ječo; nekteri so bili izpuščeni zavolj pomanjkljivosti dokazov.

Po takem bi bilo misliti, da je pravda dognana — kar se drugi dan oglasijo obsojenca na vedno in uni v 20-letno ječo, ter pravijo, da hočejo do malega razodeti vse, kar so bili tajili poprej, in da bodo naznanili sodništvu še mnogo drugih okoljšin in neznanih deležnikov doperšenih zločinstev. To so tudi storili in obstali vse in natanko.

Pričela se je tedaj sodniška preiskava v novo, pa terpela zavolj ogromnega gradiva do letošnjega leta. Prišle so na beli dan grozovitne dogodbe.

Bilo bi predolgo za naš list, da bi razložili celo rajdo dopernešenih hudodelstev („zatožbni spis“, ki našteva tote grozovinstva, obsega trinajst drobno napisanih pól;

*) Bodi prevdarjeno vse, ohranjeno pa, kar je pravo in dobro. Vred.

drugih uradnih spisov, dopisov, odpisov in vpisov to pravdo zadevajočih je pa nagromadilo se toliko, da so komaj v sedem velikih zabojih pospravljeni bili); tudi se brani pero popisati te dela človeške divjote, ker mnoge izmed njih so tako gerde in strahovite, da nas je preletavala groza, ko smo čuli o njih. Tedaj povemo na kratko le tole:

Doperšenih djanj je 32; med temi je 8 velikih ropov; razun teh so ponočni polomasti, tatvine, poticanje in udeležbe pri ropih, terpinčenje ljudi, ubojstvo.

Pričele so se tote zločinstva leta 1849 na horvaško-krajsko-štajarski meji, pa vsako sledeče leto noter do 1853 je bilo dopernešenih mnogo hudodjanj, katerih se je udeleževalo po 5 in več hudobnežev, ki so letos tukaj pravdani bili. Ti strašni ljudje, večidel tersati pa sirovi lenúhi, so domá iz raznih krajev; mladi niso v šolo hodili, tedaj večidel ne znajo ne brati ne pisati; delatise jim ni poljubilo, klatili so se po širokem svetu, pajdašili se z malopridnimi ljudmi, ter uganjali ž njimi vred mnogotere hudobije. Napadali so namreč posebno samotne bajte, hiše, bramove, mline itd., po katerih so, našemani in preoblečeni, pa oboroženi gorjačami, pistolami, puškami, sekirami ljudi napadali, jih vezali, zvezane pa bodli, davili, suvali, tolkli, žgali, jim nož ali pistolo na persi, na vrat stavili, ter jim grozili, da čejo jim „odrezati glavo“ ali „črepinjo razbiti“, ako jim ne dajo dnarja, ali ne povedó, kje da imajo shranjeno gotovino.

Poslušavce pri sodniški obravnavi je preletavala groza, ko so čuli vse okolšine dopernešenih zločinstev. Se vé da so tajili nekteri hudobniki tudi sedaj udeležbo in izpejlavo tega ali unega hudodelstva; al nič jim ni pomagalo tajeenje; resnica je prišla vendar na dan, in določene so jim bile zaslužene kazni.

Krivih spoznanih je bilo 16 zatožencov, ki so bili obsojeni takole: Najsilovitneji tolovaj, deležnik peterih ropov in ubojstva, za ljudi in ptuje blago zeló nevaren človek, J. B., je bil obsojen v oestro ječo na vse žive dni; izmed pajdašev njegovih so bili obsojeni eden na 18, ena ženska na 14, drugi na 8, na 6 in manj let po razmeri svoje udeležbe, vsi pa v oestro ječo. Tudi morajo poverniti napravljeno škodo in plačati sodbine troške. Štirje možki pa ena ženska so bili rešeni zatožbe zavolj pomanjkljivosti dokazov. Razun teh letos tukaj pravdanih in obsojenih hudodelcov je bilo še 19 deležnikov, ki so pa med dolgoletnim preiskovanjem umerli v zaporu in stopili pred obličje drugega sodnika. J. Š.

Iz Tersta. Po naznanilu „Triest. Zeit.“ znašajo za napravo tukajšnjega kapucinarskega samostana dosihmal podpisani milodari 17.608 fl. 42 kr.

Iz Ljubljane. Kmetijska družba je včeraj iz Dunaja prejela odgovor, da vodstva železnice in parobrodov, ktere so v pripomoč dunajske razstave že s tem veliko storile, da bojo vse blago tjè in nazaj zastonj peljale, ne morejo še ljudem vožnje brez plačila dovoliti. — Več Švajcarjev je pri Zidanem mostu od gosp. Sartori-a vse posestvo kupilo, da bojo tukaj velike magazine za žito in druge pridelke iz Horvaškega itd. napravili in veliko kupčijo na vse strani, proti Terstu itd. začeli.

Novičar iz raznih krajev.

Novi tólarniki (papirnati tolarji), kteri se bojo nek kmali izdali, bojo iz tako posebnega papirja narejeni, da jih nihče ne bo mogel ponarejati. — Sliši se, da se c. k. ministerstvo posvetuje ob novem patentu za pridobnino (Erwerbssteuer). — Na Dunaji iznova ustanovljeni trgovski (kupčijski) šoli, ktere prvo leto se bo že letos mesca oktobra začelo, je c. k. ministerstvo dnarstva nedanjo cesarsko orožnico (kais. Zeughaus) do septembra 1859 brez plačila prepustilo. — Zadnjič smo že omenili,

da Sardinci, kteri se mislijo za vladarje vsega Talijanskega izvoljeni, v eno mer kljubujejo avstrijski vladi. Ko ji je unidan celó ondašnji prvi minister v deržavnem zboru zlo nasprotoval, je bilo berž misliti, da se mora nit že tako zlo rahle diplomatične zveze popolnoma raztergati. In res se je sedaj to zgodilo: avstrijska vlada je poklicala svojega poročnika grofa Paar-a iz Turina in je Avstrijane, kteri bivajo na Sardinskem, izročila varstvu pruskega poročnika, — sardinska vlada pa je odzvala tudi svojega poročnika markíja Cantona di Ceva iz Dunaja in svoje podložne na Avstrijskem izročila francozkemu poročniku. To je najvažniša politična novica poslednjih dni. Kaj se bo dalje zgodilo, se ne vé. — Napolitanska in francoska vlada ste si vsak dan bolje; že se govori, da bi si utegnile kmali ena drugi svojega poročnika poslati. In kakošen hrup so gnali še pred kratkem Francozi in Angleži zoper Napolitance! — Španjska vlada je poslala vojsko nad Meksikane, da se mašuje za tolovajsko njih obnašanje do Španjcov, ki ondi bivajo. Govori se pa, da vlada severne Amerike bi v sili utegnila na pomoč biti Meksiki. — Švajcarsko-pruska pravda v Parizu še ni stopinice naprej storila. — 21. dan t. m. je bil deržavni zbor v Londonu razpušen s kraljičnim ogovorom, kteri zaupanje razodeva, da se bojo v novi zbor volili „modri in domoljubni možje“. Palmerston se še zmiraj nadjati more, da bo zmagal. — Iz Černogore se sliši od novih homatij, pa se še nič gotovega ne vé. „Svetovid“ naznanja, da se je prikazala v Černigori kmali po odhodu kneza Danila nepokojna stranka, ki želi rod Njegušev ob vlado pripraviti, in to nek s podbudo ruskega konzula v Dubrovniku Petra Stermuha. 14. marca je tedaj došel na Cetinje pravoslavni klerik Luka Radonić, ki se je ondi proglasil za gospodarja černogorskega. Pa komaj je projavil ta svoj namen, so ga verni člani starasinstva dali vjeti in zapreti, knezu Danilu pa naznaniti prigodbo v Pariz. Pri Radoniću so nek našli še druge spise imenovanega konzula ruskega. Iz Dunaja se pa piše „Allg. Zeit.“, da razpor Černogorcov z Rusijo je le preteza, z Avstrijo pa resnica, ker Černogorci terdijo, da v cesarskih deželah bivajoči sestričniki rajnkega vladika naklepajo prekucije v Černigori. Ravno ta časnik piše, da je Napoleon knezu černogorskemu obljubil 100.000 frankov na leto. — Zavolj repate zvezde, od ktere nevedni ljudje toliko groznega čenčajo, se je oglasil učeni dunajski zvezdogled Litrov, rekoč: Repate zvezde so skor to kar je svetla megla; skozi metljo ali rep take zvezde more zemlja brez vse škode iti; če bi repatica pa tudi terčnila ob zemljo, bi mi komaj več čutili od tega kakor čutimo takrat, ko navadno hudo vreme nastane. Morebiti da se prikaže letos tista repatica od leta 1556, — pa morebiti tudi še le leta 1858, 1859 ali 1860; pot njena je en milijon nemških milj od naše zemlje, tedaj 19krat dalje kakor je mesec od nas. Vse je tedaj prazen strah, naj obracamo to reč kakor koli hočemo.

Lilije.

Lilije tergam,
Lilije bele;
Več mi ne bote
Mladi cvetele.

Več vas na solnce
Ne bom nosila,
Nič več z vodico
Hladno rosila.

Le ovenujte

Lilije bele!

Z mano cvetele,

Z mano venele.

S. Jenko.

Pogovori vredništva. Gosp. J. G. v C. Za knjižico Navr. „Raba glag.“ ni gosp. Blaznik nobenega naročila prejel. Pošljemo jo Vam tedaj brez plačila. — Gosp. J. V. v C.: „Rastl. pom.“ so za „Nov.“ preobširni. S „pesm.“ bomo tudi še poterpeli. Sicer pa so nam Vaši verli spisi dragi.